
 <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2024-3-69-77>

 <https://orcid.org/0000-0002-8500-1402>

ЛОЦМАН Руслана

заслужена артистка України,
кандидатка педагогічних наук, доцентка катедри вокального виконавства,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
e-mail: rusyalotsman@ukr.net

УДК 378.091.3:[811.161.2'28:398.6](045)

ВИВЧЕННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ МОВНО-ПІСЕННИХ ДІАЛЕКТІВ УКРАЇНИ ЗДОБУВАЧАМИ ОСВІТИ В МЕЖАХ КАНАДСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРОЕКТУ «ЗБЕРЕЖИ МОВУ І КУЛЬТУРУ СВОЄЇ БАБУСИ»

У статті розглядається актуальна проблема збереження мовно-пісенних діалектів через призму дослідження сучасного стану традиційної культури та її відтворення здобувачами освіти.

Проаналізовано творчу діяльність шести фольклорних колективів, які стали опорними в канадсько-українському проекті «Збережи мову і культуру своєї бабусі», заціентовано увагу на важливості перенесення живої української говірки в розмовне та освітнє середовище сучасної України.

Ключові слова: мовно-пісенні діалекти; проект; фольклор; говірка; народна пісня; українські; здобувачі освіти.

Постановка проблеми. У попередні роки ми спостерігаємо ситуацію, що змушує нас задуматись над порятунком рідної мови та пісні. Це зумовлено тим, що в навчальних програмах «Нової української школи» відсутні предмети зі співів та діалектології, що могли би значно підняти рівень сформованості виконавсько-мовленнєвої культури здобувачів освіти, сприяти їх національно-патріотичному вихованню. Нажаль, і сьогодні на вулицях великих міст України можна почути ворожу мову з уст тих, хто щоденно під прицілом обстрілів окупантів. Юні носії мовно-пісенних діалектів, приїжджаючи з сіл на навчання в міста, досі потерпають від нав'язаного століттями «ком-

плексу меншовартості», що полягає в припиненні сільської говірки, яка насправді є основою літературної мови та її багатством. Ще більше бентежить той факт, що з кожним днем зменшується кількість старожилів, які зберігають живі говірки та зразки автентичної пісенної культури.

У зв'язку з військовими діями в країні зникли цілі діалектичні регіони і ця ситуація погіршується з кожним днем. Нас має насторожувати те, що на сьогоднішній момент на одну область України можна знайти один-два дитячі фольклорні колективи, які займаються відродженням мовно-пісенних діалектів. Від січня 2022 року ми простежили вплив суспільно-політичних обставин на розвиток дитячих та молодіжних фольклорних колективів. Наприклад, до російської навали у Черкаській області працювало більше 10 таких колективів, а зараз діючих залишається тільки два. Через заборону проведення офлайн-занять в зоні підвищеної небезпеки кілька разів призупинялась робота фольклорного колективу «Вербиченька» з м. Нова Водолага на Харківщині. Деякі колективи не діють через від'їзд за кордон керівників або виконавців, інші – через припинення фінансування.

Необхідність забезпечення військових сил в час війни вплинула на зменшення державних видатків на культуру, тож зростає актуальність міжнародного фондування важливих просвітницьких проектів. Зокрема, завдяки проекту «Збережи мову і культуру своєї бабусі», що триває з 2022 року понині, було виплачено 180 преміальних стипендій юним носіям мовно-пісенних діалектів – здобувачам освіти України. На сьогодні триває третій етап програми, продовжується робота з вивчення та відтворення мовно-пісенних діалектів школярами та студентами різних регіонів України. Тож у межах даного дослідження проаналізуємо результати та перспективи збереження духовної і мовної культури українською молоддю в процесі реалізації канадсько-українського проекту «Збережи мову і культуру своєї бабусі», керівником якого є автор статті.

Метою статті є аналіз сучасного стану вивчення та відтворення мовно-пісенних діалектів здобувачами освіти в процесі реалізації канадсько-українського проекту «Збережи мову і культуру своєї бабусі», результати якого збагачують методичне забезпечення освітнього процесу та сприяють наповненню й оновленню навчальних програм української школи.

Аналіз досліджень із проблеми. Проблема вивчення регіональних особливостей української мови знайшла своє відображення у працях науковців минулих часів та сучасності, наприклад: С. Бевзенко, Ф. Жилко, І. Матвіяс, В. Мойсієнко, В. Ващенко, В. Ганцов, О. Горбач, Й. Дзендзелівський, І. Зілінський, В. Грещук, П. Редін. Географія наукових розвідок вітчизняних вчених, які присвятили своє життя вивченню та збереженню діалектичних особливостей української мови різних регіонів України вражає: Г. Аркушина (західнополіські говірки), З. Бичко (Опілья), І. Варченко (Лубенщина), К. Глуховцева (східнословобожанські говірки), Я. Закревська (гуцульські говірки), П. Лисенко (поліські говори), Г. Мартинова (Правобережна Черкащина), М. Неґрич (Гуцульщина), М. Онишкевич (бойківські говірки), І. Сабадош (закарпатські говірки), Н. Гуйванюк (буковинські говірки), В. Чабаненко (Нижня Наддніпрянщина) та багато інших. Зокрема, на сайті Інституту української мови імені О. Потебні зібрано вагомий архів напрацювань українських дослідників діалектології: близько 100 хрестоматій, понад 200 діалектичних словників та інших джерел. «Український діалектний фонофонд», в якому «збережено для наступних поколінь об'єктивну картину мовного стану українських говірок», охоплює понад 1300 магні-

тофонних записів автентичного діалектного мовлення, записаних в експедиціях по різних регіонах України (Кобринка, Рябець, 2018).

Втім, мусимо визнати, що потенціал національної філологічної спадщини у повному обсязі досі не впроваджено у систему освіти, оскільки діалектологія не вивчається в школі, а тільки у закладах фахової підготовки вчителів-філологів. Подібна ситуація спостерігається з накопиченим архівом пісенного фольклору, якого за роки існування нашої держави достатньо записано мистецтвознавцями, етномузикологами та збирачами усної традиційної культури. Список досліджень починається від корифеїв української фольклористики минулого до сучасних сподвижників – Л. Ященка, А. Іваницького, С. Грици, Л. Єфремової, Л. Іваннікової, М. Дмитренка, Г. Коропніченко, І. Сінельнікова, Р. Цапун, В. Осадчої, О. Терещенка, В. Ковальчука та ін. Результатом їх фольклорно-експедиційної діяльності є вагомий аудіоархів музичного фольклору, що зберігається в Інституті музикознавства, фольклористики та етнології імені М.Т. Рильського та інших установах. До прикладу, двочастинний каталог українського пісенного фольклору, упорядкований Л. Єфремовою містить інформацію про тисячі унікальних фольклорних зразків з різних регіонів України (Єфремова, 2009). Велику збиральницьку роботу проводять сучасні етнологи, фольклористи, керівники творчих колективів та педагоги закладів освіти різних рівнів.

Проте, питання вивчення і відтворення мовно-пісенних діалектів України досі знаходиться в площині поодиноких ініціатив, котрі розвиваються завдяки людям, залюбленим у багатство української мови та пісні. Так, Т. Громко піднімає проблему вивчення української діалектної лексики в школі, зазначаючи про необхідність проведення занять лінгвістичного гуртка за пропонованими темами: «Характеристика місцевої говірки», «Мова рідного краю та її місце серед діалектів України», «Культура мови учнів та говіркові елементи у їхньому мовленні», «Місцева говірка в українській літературній мові» тощо (Громко, 2021).

Ми ж вважаємо, що в школу обов'язково варто ввести дисципліну «україноспів», що дозволило б ознайомити підростаюче покоління з пісенною спадщиною нашого народу та діалектними особливостями регіонального фольклору. Нажаль, інтегрований курс «мистецтво», що замінив предмет «співи» в шкільній програмі, не забезпечує можливості вивчити достатню кількість українських пісень школярами. Зважаючи на те, що у науковому просторі проблема від-

творення пісенних та мовних діалектів висвітлена недостатньо, результати реалізації канадсько-українського проекту «Збережи мову і культуру своєї бабусі» частково заповняють цю прогалину.

Виклад основного матеріалу дослідження. Українська земля багата на традиції та здобутки її людей. Попри війни та поневолення українцям вдалося зберегти величезний пласт культури. Україноспів, як тисячолітня традиція нашого народу, що з уст в уста передавалася нащадкам, незважаючи на заборони та укази тимчасових загарбників, на сьогоднішній день разом з українською мовою є типовими ознаками, кодом ідентифікації українця, маркером нашої національної ідеї. Особливо тепер, в умовах нашої боротьби за самоідентифікацію нашого народу, ми мусимо не тільки здолати ворога на військовому фронті, а й усіма силами укріпити рубежі нашого культурного поля. Багатство пісенної традиції та говірок різних регіонів України – перспективний врожай на майбутні роки, зібрати який зможуть юні та молоді патріоти – носії рідної культури.

«Нація характеризується своєю особливою національною мовою» - зазначає Ф. Жилко, досліджуючи процес інтеграції діалектів у загальнонародну мову та підкреслюючи загрозу відмирання говірок, що «пояснюється щедалі сильнішим впливом літературної мови на діалекти в нашу добу, порівняно швидким втрачанням діалектами свої рис, зливанням їх із загальнонародною мовою» (Жилко, 1955, с. 13, с. 183). Дослідник підіймав проблему зникнення діалектів ще 70 літ тому, підкреслюючи, що молодше покоління менше зберігає характерні риси говірки, ніж старші люди. Гортаючи ґрунтовне видання «Звенигородщина» А. Кримського, читаючи тексти, зафіксовані місцевою говіркою, викликає подив стилістика мовлення та діалектизми, яких ми вже не чуємо в повсякденному житті. Цікавий для пізнання розділ «Баб'ячий календар» (1930) ознайомлює з обрядами, віруваннями, традиціями наших предків та від читання оригінального тексту складається враження, що ми самі не знаємо народної мови свого краю (Кримський, 2009). За дивним збігом обставин, перебуваючи на Звенигородщині в рідному селі автору цієї статті прийшов телефонний дзвінок з Канади про необхідність реалізації проекту, присвяченого збереженню мовно-пісенних діалектів Черкащини та інших регіонів України.

Обговорюючи основні завдання проекту «Збережи мову і культуру своєї бабусі» його автор – виходець з Черкащини Ю. Білінський зазначив про важливість «зберегти ці

говірки, які ми чули в дитинстві...зберегти їх в усій їх красі, в усіх їх деталях. Мало просто записувати ці говірки, ставити в Інтернет, мало виконувати це в фольклорних колективах... важливо, щоб звучали ці говірки в тих місцях, де вони зберігаються тисячоліттями.... Люди, які вчать це в більш зрілому віці, дуже часто не спроможні відтворити народні пісні в тих деталях, як це передавалося від матері до дитини. В нас ще є останні роки, коли ми можемо взяти ці говірки з уст тих людей, які володіють ними» (Білінський, 2022).

Концепція проекту полягає в збереженні оригінальної батьківської мови і культури співу в середовищі української молоді, у знаходженні стимулів для підростаючого покоління до вивчення та використання у житті діалектів та говорів. Проект змушує нас замислитися над важливістю збереження народної мови носіїв-старожилів, аби вона не відійшла у вічність разом з ними. Постає завдання – звернути увагу молоді на вивчення особливостей говірки наших бабусь та дідусів, специфічну вимову, інтонацію, пом'якшення приголосних, наголоси та словниковий запас тощо, аби повернути в розмовне середовище різнобарв'я мовно-пісенних діалектів української мови.

Мета канадсько-української ініціативи «Збережи мову і культуру своєї бабусі» передбачає: збереження та відтворення мовно-пісенного діалектів різних регіонів України, місцевих говірок і фольклору; виявлення талановитих носіїв україноспіву і живої народно-побутової мови; збільшення відеоархівів з фольклору та їх просування в інтернет-аудиторію; комунікацію з творчими колективами, які спеціалізуються на вивченні національних традицій та фольклору; підтримку українських дітей в час війни та їх патріотичне виховання; пошук подальшого просування мовно-пісенних діалектів у освітнє середовище та соціум.

Серед перспективних завдань на початку реалізації програми «Збережи мову і культуру своєї бабусі» ми визначили наступні:

- інформування суспільства про важливість збереження мовно-пісенних діалектів України, запрошення до проекту широкої аудиторії учасників проекту та прихильників цієї ідеї;

- зібрання архіву відеоматеріалів фольклору з різних областей України для вивчення мовно-пісенних діалектів та залучення молоді до експедиційно-пошукової роботи в рідних місцевостях;

- активізація процесу дослідження, вивчення та відтворення мовно-пісенних діалектів здобувачами освіти – школярами та

студентами, стимулювання цього процесу преміальними виплатами за кожен якісний відеоролик, створений в межах проекту;

– просування концепції проекту в навчальні програми українських закладів освіти задля вивчення та збереження мовно-пісенних діалектів України.

Для нас було важливо отримати офіційну підтримку Міністерства освіти і науки України щодо інформаційного забезпечення проекту «Збережи мову і культуру своєї бабусі» з перспективою подальшої участі в ньому здобувачів закладів освіти різних рівнів. Співзвучними з проектом є концептуальні ідеї сучасної освіти згідно Стратегічного плану діяльності МОН до 2027 року, а саме: «освіта, що формує світоглядні орієнтири», «освіта, спрямована на утвердження української політичної нації і розвиток громадянського суспільства», «особистісно-орієнтована освіта», «науково-орієнтоване навчання» (Стратегія МОН, 2024, с. 28). Збереження мовно-пісенних діалектів України та їх відтворення здобувачами освіти відповідає по всіх чотирьох напрямках.

По-перше, світогляд формує традиційна культура та, зокрема, українська пісня, яка ввібрала в себе мораль та духовні цінності народу, виховала покоління українців у середовищі календарної обрядовості і сьогодні дає нам силу вистояти як держава.

По-друге, утвердження нації можливе тільки за умов збереження державної мови та її поширення в усі сфери життя громадянського суспільства; спілкування рідною мовою з її діалектичними особливостями має стати ознакою престижності, інтелектуальності та національної гордості.

По-третє, особистісне орієнтування в освітньому процесі полягає в забезпеченні індивідуального підходу до кожного здобувача освіти, який водночас є носієм місцевої говірки та пісенної культури, що важливо підкреслювати та підтримувати, стимулюючи до масового відтворення мовно-пісенних діалектів.

По-четверте, науково-орієнтоване навчання передбачає формування мотивації здобувачів освіти та педагогів до пошуку нового та трансформації традиційного в сучасному просторі освіти: написання робіт в МАН про історію та звичаї рідного краю, студентських наукових робіт з проблеми відродження традицій; створення умов для діяльності при кожному закладі освіти фольклорного колективу, який відтворюватиме говірку, народні звичаї, місцевий фольклор та презентуватиме регіональне етнічне вбрання; розвиток шкільних музеїв українського побуту, пісенних

світлиць для проведення вечорниць, обрядових свят тощо.

Організація першого етапу проекту «Збережи мову і культуру своєї бабусі» відбулась наприкінці 2021 – початку 2022-го року, а його активна фаза припала на період воєнних подій в Україні. Напередодні було розроблено положення про проведення онлайн-конкурсу з тематики збереження мовно-пісенних діалектів України та оголошено про прийом заявок та відеороликів. Номінації конкурсу передбачали презентацію різножанрового традиційного мистецтва здобувачами освіти у жанрах: традиційний спів, розмовно-фольклорний жанр (оповідка, билина, казка та ін.), інструментальна музика. Конкурсне відео, хронометражем до 5 хвилин, від сольних виконавців, малих форм та творчих колективів оцінювалось професійним журі та, у разі відповідності критеріям конкурсного відбору, передбачало виплату однієї премії, встановленої оргкомітетом – 2 тисячі гривень. Таким чином, за перший етап проекту ми відібрали 100 відеороликів проекту та преміювали їх авторів. Варто відмітити позитивні ініціативи проекту, коли учні на канікулах знаходили нагоду відвідати бабусю, дідуся та перейняти від них народні пісні, казки, оповідки тощо. Вивчивши їх та записавши відеоролик власного виконання зразка фольклору, учасники надсилали їх за формою, що знаходиться на сайті проекту (Офіційний сайт проекту «Збережи мову і культуру своєї бабусі», 2024). На ньому можна ознайомитися з відеороликами переможців майбутнім учасникам проекту для стимулювання пошуків власних історій про традиції свого краю та відтворення живої говірки. Також сайт наповнений базою корисних посилань, фольклорних ресурсів, де підібрані аудіозаписи виконання фольклору автентичними виконавцями та інші матеріали для вивчення мовно-пісенних діалектів.

Зважаючи на несприятливі умови реалізації першого етапу програми «Збережи мову і культуру своєї бабусі» через воєнні дії в Україні, не вдалось виконати поставлені завдання в повній мірі і досягти високоякісних результатів відтворення мовно-пісенних діалектів. З-поміж 100 відео можна вибрати частину таких, які вважаємо зразковими і рекомендуємо для наслідування, до прикладу, відеоролики А. Христенко, М. Самовол, А. Бабаханян, Ю. Дебюпре, О. Дацьків, В. Губаренко, М. Гладунець, С. Цивінська, Є. Астахова, С. Аль-Хадіді, В. Сінельников та ін. Після обговорення результатів першого етапу з канадсько-українською фундацією було прийнято рішення продовжити проект в 2023–

2024 роках, щоб підтримати діяльність дитячих фольклорних колективів у селах та містечках, де живе традиція і передається від старших поколінь до молодших.

Таким чином, другий етап проекту «Збережи мову та культуру своєї бабусі» передбачав знайомство з колективами, які стали регіональними центрами впровадження нашої програми. У період з травня 2023 р. по червень 2024 р. оргкомітетом проекту було відвідано 6 творчих колективів з метою проведення установчих бесід та відеозйомки процесу занять, а також фіксації поточного стану відтворення мовно-пісенних діалектів з означенням перспективи на майбутню співпрацю в межах проекту. Серед визначених регіональних центрів – фольклорні колективи Черкащини («Калинята», с. Гельмязів, кер. В. Лобунець), Полтавщини («Коралі», с. Новооржицьке, кер. Д. Андрусенко), Рівненщини («Криниченька», с. Велике Вербче, кер. Н. Добровольська) та Харківщини («Вербиченька», с. Нова Водолага, кер. О. та Т. Коваль), Хмельниччини («Перлінка», м. Славута, кер. М. Сайпель), Вінниччини («Мокоша», м. Вінниця, кер. Ю. Васюк).

Робота з регіональними центрами проекту передбачала досягнення повного відтворення учасниками усіх деталей говірки і пісенної традиції рідного краю. За участю ініціативної групи проекту з Канади та оргкомітету з Києва було проведено цикл онлайн-зустрічей з керівниками колективів щодо рекомендованого репертуару, критеріїв відеороликів, процесу підготовки учасників тощо. Задля методичного забезпечення проекту для майбутньої роботи інших колективів та солістів керівниками вищезазначених колективів записано відеоуроки, які викладені на сайті проекту та в групі Facebook (Офіційна сторінка проекту «Збережи мову і культуру своєї бабусі» у Facebook, 2024). Для промоції нашої програми ми підготували власний архів фольклору, а також добірку молодої фольклористики А. Христенко – аудіозаписи пісень Черкащини у виконанні автентичних гуртів. Далі пропонуємо стислу інформацію про проведену роботу з кожним колективом.

Фольклорний дитячий колектив «Калинята» - супутник фольклорного колективу «Калина», якому в 2023 році виповнилося 40 років з дня заснування та учасниками якого є старожилі села Гельмязів на Черкащині. Під керівництвом В. Лобунець юні учасники колективу вивчають старовинні пісні та побутові танці, переймаючи їх від старших носіїв місцевої традиції. На першій зустрічі з калинятами ми провели опитування, у кого з них зберігаються традиції

україноспіву вдома. Три дитини підняли руку, зазначивши, що співають їх бабусі, але матусі вже не мають такої практики, тож культура співу, як і говірка, зникає з родинного середовища. Для налагодження цього місточка – від бабусь до онуків - ми запросили на зустріч з «Калинятами» К. Самойленко (1942 р. нар.). Її легкий спів та цікава балачка одразу захопили і дітей, і всіх гостей світлиці села. Для нас було важливо обговорити особливості говірки села та перейняти стилістику виконання давніх пісень.

Стимулювати цей процес ми змогли за допомогою спеціально організованих занять в межах нашого проекту, які передбачали активний діалог-передачу специфічної для цього краю вимови та пісенних зразків від старожилів - учасників колективу «Калина». Відео з першої зустрічі з «Калинятами» в межах проекту «Збережи мову і культуру своєї бабусі» можна переглянути за посиланням на к'юар-код праворуч.

Фольклорний колектив «Коралі» селища Новооржицьке, що на Полтавщині. Шукаючи інформацію про дитячі фольклорні колективи Полтавської області, ми звернулись до обласного центру народної творчості та, зокрема, фахового спеціаліста в цій галузі – доктора педагогічних наук, професора ПНПУ імені В. Г. Короленка – Н. Сулаєвої. Насторожує той факт, що на співучій Полтавщині є всього два колективи, які спеціалізуються на вихованні молоді у фольклорно-пісенній традиції. Один з них – «Коралі» з Новооржицького. Керівник колективу «Коралі» Д. Андрусенко, поділась з нами інформацією про те, що впродовж останніх трьох років через карантин та війну у них не було змоги ані записувати фольклор від старожилів, ані презентувати творчість колективу на міжнародних сценах.

Передача усної традиції від бабусі до внуків перервалася у зв'язку з глобалізаційними процесами та підвищеним запитом на сучасну музику, інтернет-контентом, що задає свої правила для наслідування молоддю абсолютно не фольклорного пісенно-розмовного матеріалу. Ми записали відео фрагмент з відтворення весільного обряду у виконанні учасників колективу «Коралі», а також роздуми молоді про важливість збереження мови і культури своїх бабусь. Цей відеоролик доступний за посиланням на к'юар-код праворуч.

Фольклорний колектив «Вербиченька» селища Нова Водолага на Харківщині ми

відвідали на початку серпня 2023 року після тривалої перерви, оскільки з лютого 2022 року колектив не мав змоги збиратися через військові дії на території України. Талановиті, залюблені в український фольклор керівники, мама і донька - Ольга та Тетяна Коваль - підхопили ініціативу щодо проведення спеціальних занять в межах проекту та за місяць підготували 14 відеороликів з учасниками колективу. Це автентичні пісні, казки, розповіді про святкування Великодня, історію рідного краю, вірші та небилиці – все зі збереженням говірки місцевих бабусь. Важливо відмітити, що матеріалом для підготовки відео стали експедиційні записи, здійснені раніше учасниками колективу.

Фольклорно-етнографічні експедиції – це основа творчої діяльності «Вербиченьки», у якій за 30 років пройшли школу понад 2000 юних носіїв української культури, здійснивши численні історико-краєзнавчі, етнографічні розвідки рідної Слобожанщини. Вражають обсяги науково-пошукової роботи колективу, систематизація архівів та видавнича діяльність. Серед книг, що презентувала нам «Вербиченька» наступні видання: «Казки Слобожанщини» (47 давніх казок, записаних від бабусь та дідусів під час експедицій), два науково-популярні випуски «Нововодолазькі голосники» (з оригінальними текстами народних звичаїв та обрядів, цікавими історіями з життя старожилів краю, подані зі збереженням діалекту), книга про традиційне вбрання Слобожанщини (з фото світлинами учасників колективу в автентичному вбранні, зібраному під час експедицій), туристично-краєзнавчий путівник Слобожанщиною.

У музейній кімнаті «Свята спадщина» Нововодолазького будинку дитячої та юнацької творчості представлено багато експонатів, зокрема: рушники, полотна, сорочки, предмети побуту, музичні інструменти тощо. Відеоролик про зустріч доступний за посиланням на к'юар-код праворуч.

Фольклорний колектив «Криниченька» села Велике Вербче на Рівненщині під керівництвом Н. Добровольської існує понад 30 років при сільському ліцей. У цьому колективі виховуються покоління українців, які обізнані з обрядовістю свого краю, знають безліч народних пісень, виступають з концертними програмами на різних всеукраїнських та міжнародних фестивалях, а потім приводять до «Криниченьки» своїх дітей та онуків. З 1996 року колектив носить почесне звання «зразковий», презентуючи

оригінальні концертно-театралізовані програми річного циклу згідно календарно-обрядових свят, що побутують на Сарненщині.

Родинна атмосфера в колективі забезпечуються ігровими та діалоговими переключками, танцями-хороводами, безпосереднім спілкуванням про традиції рідного села. Вражає виконавська майстерність, самобутність колективу, який налічує понад 30 осіб. Провідним принципом навчання є дотримання регіонального співочого стилю з діалектною вимовою слів, сучасна інтерпретація народних творів з використання традиційної манери співу та народно-танцювальних рухів. Наша зустріч з колективом дозволила зафіксувати відтворення традиційних весняних ігор, дівочо-парубочих забав, танків та пісень, що представлені в короткому відеоролику (посилання на к'юар-код).

Зразковий фольклорний дитячий колектив «Перлінка» з містечка Славути на Хмельниччині – це занурення в природне середовище життя народних обрядодій, це дослідницька та творча праця, що дозволяє пізнати глибинне.

Унікальним також є репертуар колективу, сформований на основі експедиційних записів керівниці М. Сайпель та учасників колективу. Календарно-обрядові пісні, ліричні, жартівливі, соціально-побутові, повстанські пісні, побутові танці та інші твори скомпановані у сценічні композиції і віддзеркалюють календарно-обрядовий цикл свят від веснянок-закличок до Великодніх забав, Купайла, обжинкових, весільних обрядів та Різдвяних програм тощо. Особливістю «Перлінки» є постійні експедиції в села, тісна співпраця з автентичними носіями українського співу, спільні майстер-класи, вечорниці та концерти. Захоплює дружність та родинність колективу, в якому діти з батьками, бабусями й дідусями спільно навчаються, виступають, реставрують костюми та речі побуту, їздять по фестивалях.

За роки своєї творчості учасники колективу завдяки експедиційній роботі записали понад 2000 пісень та наповнили свою етносвітлицю речами домашнього вжитку, сільськогосподарськими знаряддями та колекцією старовинного вбрання. Результати своєї праці «Перлінка» оприлюднює на персональному ютуб-каналі, активно пропагує український спів та традиційне вбрання в соц-мережах.

Відео з зустрічі викладено на каналі проекту за наступним посиланням на к'юар-код праворуч.

Фольклорний гурт «Мокоша» (м. Вінниця). У червні 2024 р. відбулась спеціально організована поїздка оргкомітету проекту на Вінниччину, аби дослідити стан сучасного життя мовно-пісенних діалектів цього регіону. Ми завітали на батьківщину видатного фольклориста Г. Танцюри, який сто років тому записав від народної співачки з с. Зятківці Я. Зуїхи близько тисячі пісень. Відвідавши музей-садибу в Гайсині, поспілкувавшись з місцевими працівниками культури та носія традиції нас вразив факт відмирання не лише говірки, народної мови, а й пісенної культури. На всю область всього кілька діючих фольклорних колективів. Цю думку підтвердив соліст М. гурту «Мокоша», який працює в обласному центрі народної творчості і знає про стан розвитку сучасних фольклорних колективів Вінниччини. Наша зустріч символічно співпала в день народження Г. Танцюри і ми знов повертаємось до його імені, адже він був вчителем, який став фольклористом. Ми знайшли кілька таких особистостей, які цілеспрямовано прийшли навчатися в музичний коледж імені М.Леонтовича у Вінниці. Це вихідні з різних сіл та містечок Вінниччини, які вивчають традиції своїх регіонів, збирають речі старовинного побуту та досліджують місцевий фольклор. Керівниця колективу Ю.Васюк розповіла нам про шлях 17-річної «Мокоші», яка відтворює пісні з репертуару самобутніх автентичних співачок Я. Зуїхи, Н. Присяжнюк та колективів, аудіозаписи співу яких знаходяться в архівах обласного центру народної творчості. Виходить, що весь пласт фольклору Вінниччини тримається на студентському колективі і вся надія на його учасників, які понесуть це далі. Відео про колектив «Мокоша» можна переглянути за наступним посиланням на к'юар-код праворуч.

Вихованці вищезазначених колективів за другий етап реалізації проекту «Збережи мову і культуру своєї бабусі» підготували 80 відео, в яких дбайливо відтворили місцеві говірки і пісенні традиції своїх регіонів. Премії у розмірі 3000 грн. за кожне відео стали важливою мотивацією та підтримкою юних носіїв української мови та пісні в сучасних умовах, адже ці діти в майбутньому укорінюють в своїй свідомості місію збереження рідної культури.

На даний момент триває третій етап проекту, який завершиться навесні 2025 року. Перспективний план проекту передбачає наступну інформаційну діяльність щодо поширення готових відео про колективи та подальшу роботу над відтворенням говірок в молодих носіїв. Попереду в нас ще три календарні відбори-конкурси відеороликів – осінній, зимовий, весняний, для яких передбачено ще близько 70 премій. Важливо відзначити, що участь в проекті є безкоштовною для всіх, а кращі педагоги, які готують переможців проекту, відзначаються подяками та преміями від Жюри конкурсу. Продовжується прийом відеозаписів від учасників через офіційний сайт проекту. Триває робота над створенням навчальної програми та збірки проекту, мобільного додатку. Попри те, що війна внесла свої корективи в реалізацію проекту, мусимо стимулювати малих українців берегти власну культуру та утверджувати її в освітньому середовищі та в повсякденному житті.

Висновки. Дослідження присвячене актуальній проблемі збереження та відтворення здобувачами освіти мовно-пісенних діалектів України. Описано концепцію, мету та завдання проекту «Збережи мову і культуру своєї бабусі», організаційні етапи реалізації програми та її результати. Проаналізовано творчу діяльність шести фольклорних колективів, які стали опорними в канадсько-українському проекті «Збережи мову і культуру своєї бабусі», зацікавлено на важливості перенесення живої української говірки в розмовне та освітнє середовище сучасної України. За перший етап проекту (2022р.) було відібрано 100 відеороликів з тематики збереження мовно-пісенних діалектів України у різних жанрах: традиційний спів, розмовно-фольклорний жанр, інструментальна музика. Другий етап проекту дозволив зняти 6 відеороликів про фольклорні дитячі колективи («Перлінка», «Вербиченька», «Криниченька», «Мокоша», «Коралі», «Калинята») 6 регіонів України та відібрати 80 відеороликів проекту, які викладені на офіційному сайті.

На основі проведеної роботи з вивчення та відтворення мовно-пісенних діалектів здобувачами освіти України в межах проекту «Збережи мову і культуру своєї бабусі» можна зробити наступні висновки:

1) проект спрямований на збереження діалектів української мови та традиційної пісенної культури, що є надзвичайно актуальним в час сучасної боротьби та розвитку освіти;

2) у процесі реалізації програми віднайдено сотні талановитих носіїв української культури, які переймають говірки та пісні

від старожилів, і є зразком для наслідування іншими здобувачами освіти;

3) професійний підхід викладачів до справи збереження мовно-пісенних діалектів допомагає учням та студентам опанувати традиційне мистецтво через пряме спілкування з автентичними носіями, опрацювання фольклорних архівів та під час спеціально організованих занять;

4) зразковими прикладами наслідування у відтворенні діалектів свого краю є фольклорні колективи «Перлинка», «Вербиченька», «Криниченька», «Мокоша», «Коралі», «Калинята», досвід яких має бути перейнятий закладами освіти України; в кожній школі має бути фольклорний колектив, який вивчатиме мовно-пісенні діалекти та традиції свого краю;

5) роль проекту у відродженні культури та освітньому процесі особливо важлива, адже він дозволяє не тільки зберегти існуючі колективи, а й стимулює інших до збереження традиції; особливо важлива мотивація учасників проекту та преміальне заохочення;

6) відеоматеріали, що викладені на сайті проекту фіксують сучасний стан розвитку мовно-пісенних діалектів України та потребують широкого застосування в педагогічній практиці, поширення в інтернет-просторі;

7) результати проекту та його концептуальні ідеї слугують важливим методичним забезпеченням освітнього процесу та основою для наповнення й оновлення навчальних програм.

Сподіваємось, що в майбутньому робота з вивчення та відтворення мовно-пісенних діалектів розшириться на всю Україну, сприятиме відгуку суспільства на проблему збереження традиційної культури та утвердженню рідної мови, а також допоможе нам здобути омріяну перемогу.

Список бібліографічних посилань:

- Атлас української мови, 1984–2001 – Атлас української мови в 3 т. Київ: Наук. думка, 1984–2001. Т. I: Полісся, Середня Наддніпрянина і суміжні землі, 1984. 91 с.; Т. II: Наддністріанщина, Волинь, Закарпаття та суміжні землі, 1988. 520 с.; Т. III: Слобожанщина, Донеччина, Нижня Наддніпрянина, Причорномор'я і суміжні землі, 2001. 267 с.
- Білінський, 2022 – Білінський, Ю. (2022). Інтерв'ю автора проекту «Збережи мову і культуру своєї бабусі». URL: https://www.youtube.com/channel/UC8skhn0JzmsdxuM3I_iUXIA
- Власова, 2016 – Власова, А.Ю. (2016). Культурологічний аспект сучасної української пісні та її мова. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, Вип. 1. С. 33–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2016_1_10
- Голікова, 2020 – Голікова, Н.С. (2020). Лінгвокультура «пісня» в поетичному дискурсі Лесі Українки. *Культура слова*, Вип. 93. С. 77–87.
- Громко, 2021 – Громко, Т.В. (2021). Методологія та досвід дескрипції говірки / за ред. проф. О.І. Іліаді. Дніпро. 452 с.

- Єфремова, 2009 – Єфремова, Л.О. (2009). Частотний каталог українського пісенного фольклору: в 3 ч. Київ: Наукова думка. Ч. 1: Опис. 720 с.
- Жилко, 1955 – Жилко, Ф.Т. (1955). Нариси з діалектології української мови. Київ. 316 с.
- Кирилюк, 2020 – Кирилюк, О. (2020). Мова мережевого фольклору як засіб опору інформаційній агресії. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*, 2020. Вип. 6. С. 32–49. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/19307/Kyryliuk_Mova_merezhevoho_folkloru_yak_zasib_oporu_informatsiini_ahresii.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Кобиринка, Рябець, 2018 – Кобиринка, Г., Рябець, Л. (2018). Українська діалектологія: витоки та перспективи. *Українська мова*, № 4. С. 92–100.
- Кримський, 2009 – Кримський, А. (2009). Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного / Аг. Кримський. – Відтвор. з авт. макету: Аг. Кримський. Звенигородщина. Шевченкова батьківщина. З погляду етнографічного та діалектичного. З географічною мапою та малюнками. Київ, 1930. Черкаси: Вертикаль, XVI. 434 с.
- Матвіяс, 1990 – Матвіяс, І.Г. (1990). Українська мова і її говори. Київ.
- Офіційна сторінка проекту «Збережи мову і культуру своєї бабусі» у Facebook, 2024 – Збережи мову і культуру своєї бабусі: Офіційна сторінка проекту в Facebook. URL: <https://www.facebook.com/groups/296009289173435>
- Офіційний сайт проекту «Збережи мову і культуру своєї бабусі», 2024 – Збережи мову і культуру своєї бабусі: Офіційний сайт проекту. URL: www.savelanguageandculture.org.
- Стефінів, 2014 – Стефінів, Л. (2014). Збагачення словника учнів молодшого шкільного віку лексикою гуцульських ремесел. *Гірська школа українських Карпат*, № 11. С. 65–70.
- Стратегія МОН, 2024 – Стратегічний план діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року. Освіта переможців. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Strateh.pla.n.diyalnosti.MON.do.2027.roku.pdf>.

References

- Atlas of the Ukrainian language in 3 vol. Kyiv: Naukova Dumka, 1984–2001. Vol. I: Polissya, Middle Naddniproianshchyna and adjacent lands, 1984. 91 p.; Vol. II: Naddnistrianshchyna, Volyn, Zakarpattia, and adjacent lands, 1988. 520 p.; Vol. III: Slobozhanshchyna, Donetsk region, Lower Naddniproianshchyna, Black Sea region and adjacent lands, 2001. 267 p. [in Ukr.].
- Bilinsky, Yu. (2022). Interview of the author of the "Save the language and culture of your grandmother" project. Retrieved from https://www.youtube.com/channel/UC8skhn0JzmsdxuM3I_iUXIA [in Ukr.].
- Vlasova, A.Yu. (2016). Cultural aspect of modern Ukrainian song and its language. *Bulletin of the National Academy of Managerial Personnel of Culture and Arts*, 1: 33–36. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdakkkm_2016_1_10 [in Ukr.].
- Golikova, N.S. (2020). Linguistic culture "song" in Lesya Ukrainka's poetic discourse. *Culture of speech*, 93: 77–87 [in Ukr.].
- Gromko, T.V. (2021). Methodology and experience of speech description. In O.I. Iliadi (ed.). *Dnipro*. 452 p. [in Ukr.].
- Yefremova, L.O. (2009). Frequency catalog of Ukrainian song folklore: in 3 hours. Kyiv: Naukova dumka. Part 1: Description. 720 p. [in Ukr.].
- Zhilko, F.T. (1955). Essays on dialectology of the Ukrainian language. Kyiv. 316 p. [in Ukr.].
- Kyrylyuk, O. (2020). The language of network folklore as a means of resistance to informational aggression. *Language: classical – modern – postmodern*, 6: 32–49. Retrieved from http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/19307/Kyryliuk_Mova_merezhevoho_folkloru

- _yak_zasib_oporu_informatsinii_ahresii.pdf?sequence=1&isAllowed=y [in Ukr.].
- Kobyrynka, G., Ryabets, L. (2018). Ukrainian dialectology: origins and prospects. *Ukrainian language*, 4: 92–100 [in Ukr.].
- Krymskyi, A. (2009). Zvenigorodshchyna. Shevchenko's homeland from an ethnographic and dialectological point of view. In Ag. Krymskyi – Reproduction. from auto layout: *Ag. Krymskyi. Zvynohorodshchyna. Shevchenko's homeland. From an ethnographic and dialectical point of view. With a geographical map and drawings*. Kyiv, 1930. Cherkasy: Vertical, XVI. 434 p. [in Ukr.].
- Matvias, I.H. (1990). The Ukrainian language and its dialects. Kyiv. [in Ukr.].
- Save the language and culture of your grandmother: Official Facebook page of the project. Retrieved from <https://www.facebook.com/groups/296009289173435> [in Ukr.].
- Save the language and culture of your grandmother: Official website of the project. Retrieved from www.savelanguageandculture.org [in Ukr.].
- Stefiniv, L. (2014). Enriching the vocabulary of elementary school students with the vocabulary of Hutsul crafts. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*, 11: 65–70 [in Ukr.].
- Strategy of the Ministry of Education and Science, 2024 – Strategic plan of the Ministry of Education and Science of Ukraine until 2027. Education of winners. Retrieved from <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Strateh.plan.diyalnosti.MON.do.2027.roku.pdf> [in Ukr.].

LOTSMAN Ruslana

Honored Artist of Ukraine, Ph.D in Pedagogy, Associate Professor of the Department of Vocal Performance, Mykhailo Drahomanov Ukrainian State University

«SAVE YOUR GRANNY'S LANGUAGE AND CULTURE» – THE PROJECT, WHICH HELP TO LEARN AND REPRODUCE OF UKRAINIAN LANGUAGE AND SONG DIALECTS

Summary. The article is dedicated to the actual problem of the preservation of language and song dialects by students and pupils. The study describes the concept, purpose and tasks of the project «Save Your Granny's Language and Culture», the organizational stages of the implementation of the program and the results.

The purpose of the article is to analyze the current state of study and reproduction of language and song dialects by students in the process of implementing the project. The creative activity of six folklore collectives was analyzed. The importance of transferring living Ukrainian speech into the conversational and educational environment of modern Ukraine was emphasized.

It was determined that the professional approach of teachers to the preservation of language and song dialects helps pupils and students to master traditional art

through direct communication with authentic speakers, study of folklore archives and during specially organized classes. It is proposed to apply the experience of folklore collectives and the results of the project in the educational process of Ukraine in order to stimulate pupils and students to preserve tradition, culture and language.

The research has practical value, as the video materials of the project complement the methodological support of the educational process and contribute to the further improvement of educational programs.

Keywords: language and song dialects; project; folklore; folk song; Ukrainian singing; students & pupils.

Одержано редакцією 14.08.2024
Прийнято до публікації 26.08.2024